

۱۲۸۹۲
۹۴، ۱، ۱۹

حقوق بین الملل دریاها

با نگاهی به مسائل ایران

مالکم. ان. شاو

ترجمه و تألیف

دکتر علیرضا ابراهیم گل

استادیار پردیس فارابی دانشگاه تهران

حسن خسروشاهی

دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه تهران و مدرس دانشگاه

سرشناسه : ابراهیم گل، علیرضا، ۱۳۵۷
 عنوان و نام پدیدآور : حقوق بین الملل دریاها با نگاهی به مسایل ایران / ترجمه و تألیف: علیرضا
 ابراهیم گل، حسن خسروشاهی
 مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۴ -
 مشخصات ظاهری : ۴۱۶ ص.
 شابک : 978-600-114-465-3
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت : قسمتی از کتاب حاضر ترجمه بخشی از کتاب
 "INTERNATIONAL LAW" است و قسمت دیگر آن تألیف
 درباره ایران است.
 موضوع : حقوق بین الملل دریاها
 موضوع : حقوق دریاها - - ایران
 شناسه افزوده : خسروشاهی، حسن، ۱۳۶۶ -
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ ح ۷ الف ۱۵۵۵ / KZA
 رده بندی دیویی : ۳۴۱/۴۴۴
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۲۶۵۹۵

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی
 تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه،

پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandypub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

حقوق بین الملل دریاها (با نگاهی به مسائل ایران)

تألیف: مالکیم.ان.شاو

ترجمه و تألیف: دکتر علیرضا ابراهیم گل - حسن خسروشاهی

چاپ اول: ۱۳۹۴ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

صفحه آرایشی: الهام پیدایی

قیمت: ۴۸۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-465-3

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۱۱۴ - ۴۶۵ - ۳

فهرست مطالب

۱۷	 دیاچه
۲۳	 مقدمه
۳۳	 دریای سرزمینی
۳۳	 آبهای داخلی
۳۷	 خطوط مبدأ
۴۴	 خطوط مبدأ دریای سرزمینی ایران در خلیج فارس و دریای عمان
۴۸	 خلیج ها
۵۴	 رودخانه ها
۵۵	 جزایر
۵۹	 کشورهای مجمع الجزایر
۶۶	 عرض دریای سرزمینی
۶۸	 ماهیت حقوقی دریای سرزمینی
۷۰	 حق عبور بی ضرر
۸۰	 اعمال صلاحیت بر کشتی های خارجی
۸۳	 تنگه های بین المللی
۸۹	 رژیم حقوقی تنگه هرمز
۹۳	 منطقه مجاور
۹۶	 منطقه انحصاری اقتصادی
۱۰۴	 فلات قاره
۱۰۸	 تعریف فلات قاره

۱۱۵	حقوق و تعهدات کشور ساحلی
۱۲۰	تحدید حدود دریایی
۱۵۰	نتیجه‌گیری
۱۵۳	منابع مشترک نفت و گاز
۱۵۷	تحدید حدود مناطق دریایی ایران
۱۶۲	ماهیت نقاط ثلاثه و وضعیت نقاط ثلاثه در خلیج فارس
۱۶۴	کشورهای محاط در خشکی
۱۶۴	حق کشورهای محصور در خشکی بر کشتیرانی تحت پرچم خود
۱۶۵	[حق کشورهای محصور در خشکی بر دسترسی به دریا]
۱۶۹	دریای آزاد
۱۷۳	صلاحیت در دریای آزاد
۱۷۹	استثنائات صلاحیت انحصاری کشور صاحب پرچم
۱۷۹	حق بازرسی
۱۸۰	دزدی دریایی
۱۸۷	تجارت برده
۱۸۸	پخش غیرمجاز
۱۸۹	تعقیب فوری
۱۹۱	تصادمات دریایی
۱۹۲	حقوق معاهده‌ای و موافقتنامه‌ها
۱۹۵	آلودگی
۲۰۲	آب توازن
۲۰۴	ذخایر [ماهی‌های] دوکاشانه‌ای
۲۱۳	منطقه بین‌المللی اعماق دریاها
۲۱۴	کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها (فصل یازدهم)

۲۱۷	رژیم‌های حقوقی داخلی متناظر
۲۱۹	موافقتنامه ۱۹۹۴ راجع به اجرای مقررات کنوانسیون حقوق دریاها راجع به بستر دریاها ..
۲۲۲	مقام بین‌المللی اعماق دریاها
۲۲۳	نیم‌نگاهی به عملکرد مقام بین‌المللی اعماق دریاها در سال‌های اخیر
۲۲۵	حل و فصل اختلافات
۲۳۱	دیوان بین‌المللی حقوق دریاها
۲۴۱	پیشنهاداتی برای مطالعه بیشتر
۲۴۲	ضمائم (تصاویر، قوانین، موافقتنامه‌ها، جداول، منابع...)
۲۴۲	قسمت اول- قوانین داخلی ایران در زمینه حقوق دریاها
۲۴	۱- قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب
۲۴۲	تیر ماه ۱۳۱۳ شمسی
۲۴۲	۲- قانون راجع به اکتشاف و بهره‌برداری از منابع طبیعی (فلات قاره) ایران مصوب
۲۴۴	۲۸ خرداد ماه ۱۳۳۴
۲۴۵	۳- قانون اصلاح تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب تیرماه
۲۴۵	۱۳۱۳ (مصوب ۱۳۳۸/۱/۲۲)
۲۴۶	۴- تصویب نامه راجع به اعلامیه ضمیمه درباره حد خارجی منطقه انحصاری
۲۴۶	ماهگیری ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۵۲/۴/۹
۲۴۷	۵- قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان
۲۴۷	(۱۳۷۲)
۲۵۶	قسمت دوم- اعلامیه تفسیری ایران در زمان امضای کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها
۲۵۸	قسمت سوم- موافقتنامه‌های تحدید حدود مناطق دریایی منعقد شده میان ایران و
۲۵۸	سایر کشورهای خلیج فارس
۲۵۸	۱- قانون موافقتنامه حاکمیت بر جزایر فارسی و العربی و تحدید حدود فلات قاره
۲۵۸	بین ایران و عربستان سعودی، مصوب ۱۳۴۷/۰۸/۱۹

- ۲- قانون موافقتنامه تحدید حدود فلات قاره بین ایران و بحرین مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۳ ۲۶۹
- ۳- قانون موافقت نامه راجع به خط مرزی حد فاصل فلات قاره بین ایران و قطر، مصوب ۱۳۴۸/۱۲/۲۱ (منتشر شده در مجموعه قوانین سال ۱۳۴۹) ۲۷۱
- ۴- قانون موافقتنامه تحدید حدود فلات قاره بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت سلطنتی عمان، مصوب ۱۳۵۳/۱۰/۱۶ ۲۷۳
- ۵- موافقتنامه مربوط به تحدید حدود بخشی از فلات قاره بین دولت شاهنشاهی ایران و امارات عربی متحده مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۵ ۲۷۶
- ۶- قانون موافقتنامه تحدید حدود مرز دریایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی پاکستان مصوب ۱۳۷۷/۲/۲۷ ۲۷۹
- قسمت چهارم - جدول وضعیت کنوانسیون ۱۹۸۲، موافقتنامه ۱۹۹۵ و موافقتنامه ماهیه‌های دو کاشانه‌ای ۱۹۹۵ از لحاظ امضا، تصویب و الحاق ۲۸۲
- قسمت پنجم - جدول ادعاهای کشورهای بر مناطق دریایی ۲۸۷
- قسمت ششم - جدول اظهاریه‌های تقدیم شده به ۲۹۷
- کمیسیون حدود فلات قاره ۲۹۷
- قسمت هفتم - خلیج همیشه فارس ۳۰۴
- پیشینه تاریخی خلیج فارس ۳۰۶
- خلیج فارس در اسناد حقوقی ۳۰۸
- نام خلیج فارس در موافقت‌نامه‌های حقوقی ۳۰۸
- نام خلیج فارس در گزارش کار گروه متخصصان سازمان ملل برای اسامی جغرافیایی ... ۳۰۹
- موضع دبیرخانه و دیگر ارکان سازمان ملل متحد ۳۱۰
- قسمت هشتم - تصاویر ۳۱۲
- تصویر شماره ۱- مناطق دریایی (۱) ۳۱۲
- تصویر شماره ۲- مناطق دریایی (۲) ۳۱۳

- تصویر شماره ۳- حاشیه قاره (۱)..... ۳۱۴
- تصویر شماره ۴- حاشیه قاره (۲)..... ۳۱۵
- تصویر شماره ۵- نمونه‌هایی از جزایر مصنوعی امارات متحده عربی در خلیج فارس ... ۳۱۶
- تصویر شماره ۶- خط مبدأ عادی / خطوط مبدأ دریای سرزمینی کشور مصر..... ۳۱۷
- تصویر شماره ۷- نمونه‌ای از یک ساحل مضرس ۳۱۸
- تصویر شماره ۸- خط مبدأ مستقیم ترسیم شده توسط نروژ که در قضیه ماهیگیری انگلیس/نروژ مورد تأیید دیوان قرار گرفت..... ۳۱۹
- تصویر شماره ۹- خطوط مبدأ مستقیم ترسیم شده توسط میانمار و قرار گرفتن خلیج مارتابان در پشت این خط ۳۲۰
- تصویر شماره ۱۰- خطوط مبدأ مستقیم دریای سزمینی چین (نقشه جزئی)..... ۳۲۱
- تصویر شماره ۱۱- ترسیم نیم‌دایره فرضی برای خلیج‌های کوچک به منظور احراز خلیج کوچک بودن یا نبودن (ماده ۷ کنوانسیون ۱۹۵۸ ژنو و ماده ۱۰ کنوانسیون ۱۹۸۲)..... ۳۲۲
- تصویر شماره ۱۲- ترسیم نیم‌دایره فرضی در مواردی که دهانه خلیج بیشتر از ۲۴ مایل باشد..... ۳۲۳
- تصویر شماره ۱۳- نمودار فرضی تحدید حدود دریایی ۳۲۴
- تصویر شماره ۱۴- ترسیم خط منصف برای تحدید حدود کشورهای مقابل ۳۲۵
- تصویر شماره ۱۵- ترسیم خط منصف برای تحدید حدود کشورهای مجاور ۳۲۶
- تصویر شماره ۱۶- خط نیمساز ۳۲۷
- تصویر شماره ۱۷- اعطای اثر کامل یا عدم اعطای هر گونه اثری به جزایر در فرآیند تحدید حدود ۳۲۸
- تصویر شماره ۱۸- نمودار ترسیم خطوط مبدأ دریای سرزمینی..... ۳۲۹
- تصویر شماره ۱۹- آبراه‌های دریایی مجمع‌الجزایری (آبراه‌های مجمع‌الجزایری کشور اندونزی)..... ۳۳۰

- تصویر شماره ۲۰- قضیه دریای شمال ۳۳۱
- تصویر شماره ۲۱- قضیه تونس/لیبی (ادعاهای طرفین) ۳۳۲
- تصویر شماره ۲۲- قضیه تونس/لیبی (تحدید حدود دیوان، اعطای اثر نیمه به جزیره کرکنا) ۳۳۳
- تصویر شماره ۲۳- قضیه لیبی / مالت ۳۳۴
- تصویر شماره ۲۴- قضیه خلیج ماین ۳۳۵
- تصویر شماره ۲۵- قضیه قطر/بحرین ۳۳۶
- تصویر شماره ۲۶- قضیه تحدید حدود فلات قاره بریتانیا/ فرانسه (اعطای اثر نیمه به جزایر سیلی) ۳۳۷
- تصویر شماره ۲۷- مناطق انحصاری اقتصادی جزایر فرانسوی طبق رأی دیوان داوری در قضیه سنت پیرو میکلن (رای کلید) ۳۳۸
- تصویر شماره ۲۸- قضیه نیجریه/ کامرون (خط تحدید حدود) ۳۳۹
- تصویر شماره ۲۹- قضیه میانمار/ بنگلادش (سواحل مقعر بنگلادش) برای مقایسه با سواحل آلمان در قضیه فلات قاره ۳۴۰
- تصویر شماره ۳۰- قضیه میانمار/ بنگلادش (تحدید حدود دریای سرمینی توسط دیوان حقوق دریاها، اعطای اثر کامل به جزیره سنت مارتین) ۳۴۱
- تصویر شماره ۳۱- قضیه میانمار/ بنگلادش (تحدید حدود منطقه انحصاری اقتصادی توسط دیوان حقوق دریاها) ۳۴۲
- تصویر شماره ۳۲- قضیه بنگلادش/ هند (پذیرش اینکه نتیجه اعمال خط منصف موقت، قطع دسترسی بنگلادش به دریا است) ۳۴۳
- تصویر شماره ۳۳- قضیه بنگلادش/ هند (تعدیل خط منصف موقت توسط دادگاه به علت مقعر بودن سواحل بنگلادش) ۳۴۴
- تصویر شماره ۳۴- قضیه اریتره/ یمن (نقش مجموعه جزایر حنیش - زقر متعلق به یمن در تحدید حدود) ۳۴۵

تصویر شماره ۳۵- قضیه گینه / گینه بیسائو	۳۴۶
تصویر شماره ۳۶- قضیه پرو / شیلی	۳۴۷
تصویر شماره ۳۷- قضیه نیکاراگوئه / هندوراس	۳۴۸
تصویر شماره ۳۸- شکاف گیووک، نمونه‌ای از مورد اول از موارد مستثنی از حق عبور ترانزیت	۳۴۹
تصویر شماره ۳۹- تنگه مسینا واقع میان ایتالیا و جزیره سیسیل، نمونه‌ای از مورد دوم از موارد مستثنی از حق عبور ترانزیت	۳۵۰
تصویر شماره ۴۰- تنگه هد هاربر (کانادا)، نمونه‌ای از مورد سوم از موارد مستثنی از حق عبور ترانزیت	۳۵۱
تصویر شماره ۴۱- تنگه سفور و داردانل	۳۵۲
تصویر شماره ۴۲- تنگه دوور / کاله	۳۵۳
تصویر شماره ۴۳- تنگه سوندا و لومبک	۳۵۴
تصویر شماره ۴۴- خلیج عقبه- تنگه تیران- خلیج سوئز- بندر ایلات	۳۵۵
تصویر شماره ۴۵- خلیج فونسکا (نیکاراگوئه، هندوراس، السالوادور)	۳۵۶
تصویر شماره ۴۶- گستره جغرافیایی دزدی دریایی در آسیا و اقیانوسیه از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳	۳۵۷
تصویر شماره ۴۷- خلیج سیرت	۳۵۸
تصویر شماره ۴۸- خلیج پتر کبیر	۳۵۹
تصویر شماره ۴۹- دریای آزوف	۳۶۰
تصویر شماره ۵۰- خلیج کساییک	۳۶۱
تصویر شماره ۵۱- خلیج هودسن (کانادا)	۳۶۲
تصویر شماره ۵۲- دلتاها در خلیج بنگال	۳۶۳
تصویر شماره ۵۳- حفره دنات	۳۶۴
تصویر شماره ۵۴- حفره پینات	۳۶۵

- تصویر شماره ۵۵- نمونه‌ای از کلوخه‌های چندفلزی ۳۶۶
- تصویر شماره ۵۶- نقشه خطوط مبدأ دریای سرزمینی ایران ۳۶۷
- تصویر شماره ۵۷- نقشه حدود دریای سرزمینی ایران ۳۶۸
- تصویر شماره ۵۸- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود مناطق دریایی ایران و عربستان) ۳۶۹
- تصویر شماره ۵۹- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود مناطق دریایی ایران و بحرین) ۳۷۰
- تصویر شماره ۶۰- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود مناطق دریایی ایران و قطر) ۳۷۱
- تصویر شماره ۶۱- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود جزئی مناطق دریایی ایران و امارات وفق موافقتنامه‌های غیر لازم‌الاجرای ایران - ابوظبی (۱۹۷۱) و ایران - دوبی (۱۹۷۴) ۳۷۲
- تصویر شماره ۶۲- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود فلات قاره ایران و عمان در خلیج فارس) ۳۷۳
- تصویر شماره ۶۳- تحدید حدود مناطق دریایی ایران (خط منصف فرضی برای تحدید حدود مناطق دریایی واقع میان ایران و عمان در دریای عمان) ۳۷۴
- تصویر شماره ۶۴- نقشه مناطق دریایی ایران (تحدید حدود مناطق دریایی ایران و پاکستان) ۳۷۵
- تصویر شماره ۶۵- نقشه مناطق دریایی ایران (مرز [فرضی] دریایی ایران و عراق و مختصات جغرافیایی ادعا شده توسط ایران و بریتانیا در مورد محل دستگیری ملوانان) ۳۷۶
- تصویر شماره ۶۶- تحدید حدود مناطق دریایی واقع میان ایران کشورهای همسایه در خلیج فارس و دریای عمان ۳۷۷
- تصویر شماره ۶۷- حدود تقریبی مرزهای دریایی ایران در خلیج فارس و نقاط ثلاثه ۳۷۸

تصویر شماره ۶۸- نقشه ارائه شده توسط سازمان جغرافیایی وزارت دفاع ایالات	
متحد از مناطق دریایی ایران.....	۳۷۹
تصویر شماره ۶۹- اصلاح نقشه ارائه شده توسط سازمان جغرافیایی وزارت دفاع	
ایالات متحد از مناطق دریایی ایران.....	۳۸۰
تصویر شماره ۷۰- نقشه خطوط مبدأ دریای سرزمینی عراق.....	۳۸۱
تصویر شماره ۷۱- نقشه جهان.....	۳۸۲
تصویر شماره ۷۲- نقشه قاره آسیا.....	۳۸۳
تصویر شماره ۷۳- نقشه اروپا.....	۳۸۴
تصویر شماره ۷۴- نقشه آفریقا.....	۳۸۵
تصویر شماره ۷۵- نقشه آمریکای شمالی.....	۳۸۶
تصویر شماره ۷۶- نقشه آمریکای جنوبی.....	۳۸۷
تصویر شماره ۷۷- نقشه استرالیا و اقیانوسیه.....	۳۸۸
نقشه‌های خلیج فارس.....	۳۸۹
تصویر شماره ۷۸-۱.....	۳۸۹
تصویر شماره ۷۸-۲.....	۳۹۰
تصویر شماره ۷۸-۳.....	۳۹۱
تصویر شماره ۷۸-۴.....	۳۹۲
تصویر شماره ۷۸-۵.....	۳۹۳
تصویر شماره ۷۸-۶.....	۳۹۴
تصویر شماره ۷۸-۷.....	۳۹۵
تصویر شماره ۷۸-۸.....	۳۹۶
تصویر شماره ۷۸-۹.....	۳۹۷
تصویر شماره ۷۸-۱۰.....	۳۹۸
تصویر شماره ۷۸-۱۱.....	۳۹۹

۴۰۰	تصویر شماره ۷۸-۱۲
۴۰۱	قسمت نهم - فرهنگ لغات و اصطلاحات
۴۰۵	قسمت دهم - فهرست منابع تکمیلی
۴۰۵	فارسی
۴۰۵	کتب
۴۰۷	مقالات
۴۰۸	English
۴۰۸	Books
۴۰۹	Dissertations/ Reseaches
۴۱۰	Articles
۴۱۱	Cases
۴۱۲	Documents
۴۱۳	فرهنگ ها، دائره المعارف ها و تارنماها

دیباچه

به نام خداوند جان و خرد

امروزه اهمیت دریاها در ابعاد مختلف حیات بشری بر کسی پوشیده نیست. بیش از ۹۰ درصد حمل و نقل بین‌المللی از طریق دریاها انجام می‌شود و سایر روش‌های حمل و نقل زمینی، هوایی و ریلی تنها ۱۰ درصد این حمل و نقل را تشکیل می‌دهند. اقتصاد برخی کشورها و حداقل مردمان ساحل‌نشین برخی از کشورها، تا حد زیادی به بهره‌برداری از منابع دریایی وابسته است. بخش قابل توجهی از منابع هیدروکربنی و معدنی در مناطق فلات قاره و بستر دریاها واقع است. در زمینه تولید انرژی‌های نو نیز مدت‌هاست تلاش‌هایی در جریان است تا از قدرت امواج برای تولید انرژی استفاده شود. در زمینه نظامی نیز از دیرباز قدرت دریایی یکی از عوامل مهم قدرت ملی بوده است. از دیرباز قدرت‌های جهانی سعی کرده‌اند با ایجاد یک نیروی دریایی قوی، امور نظامی و اقتصادی جهان را به تسلط خویش درآورند؛ و حتی می‌توان گفت صعود و افول قدرت آن‌ها در سطح جهانی با سیادت دریایی آن‌ها ملازمه داشته است.

کشور ما نیز با داشتن بیش از دو هزار کیلومتر مرز آبی در جنوب و قریب به هزار کیلومتر مرز آبی در شمال و با توجه به ارتباط این آب‌ها با آب‌های آزاد و قرار گرفتن بر سر مسیر کریدورهای ترانزیتی شمال-جنوب و شرق-غرب نیز باید به این صورت‌های مختلف استفاده از دریاها توجه کند. منابع آبریان واقع در دریاها و اقیانوس‌ها می‌تواند بخشی از نیاز روزافزون کشور به منابع غذایی را تأمین کند. توسعه صنایع دریایی و کشتیرانی می‌تواند در ایجاد اشتغال برای نیروی کار و رونق اقتصادی مؤثر باشد. همچنین وجود یک نیروی دریایی قوی می‌تواند در موارد مورد نیاز به تضمین سایر استفاده‌های مجاز از دریاها و

تأمین منافع ملی ایران کمک کند. به همین ترتیب، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که وظیفه تربیت نیروهای کاردان و متخصص در این حوزه را دارند باید مسائل حقوقی مربوط به فعالیت در عرصه دریاها را در تعلیمات خود بگنجانند و یقیناً ابزار این تعلیم، متون آموزشی مفید و مناسب است.

اسکلت کتاب حاضر، بخش حقوق دریاها را کتاب حقوق بین‌الملل مالکم شاو^۱، (ویرایش ششم) می‌باشد. ایشان به صورتی موجز و شیوا به مسائل حقوق دریاها تا زمان انتشار کتاب اشاره کرده‌اند و لذا متنی مختصر و مفید برای علاقه‌مندان این حوزه حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود. اما با توجه به تأکید مترجمین/محققین بر توجه به مسائل بومی در انجام تحقیقات علمی، ما به ترجمه صرف بخش مربوطه اکتفا نکردیم و تلاش کردیم به تناسب مباحث کتاب به مسائل ایران در زمینه حقوق دریاها نیز توجه کنیم و از این رو عنوان این بخش از کتاب آقای شاو را به عنوان حاضر تغییر داده‌ایم. از جمله این مسائل می‌توان به موضوع خطوط مبدأ دریای سرزمینی ایران در خلیج فارس و دریای عمان و اعتراضات برخی دولت‌ها به آن خطوط، رژیم حقوقی تنگه هرمز، ساخت جزایر مصنوعی در خلیج فارس توسط برخی دولت‌های حاشیه خلیج فارس، تحدید حدود مناطق دریایی ایران در خلیج فارس و دریای عمان و موافقت‌نامه‌های مربوطه، تحلیل اعلامیه تفسیری ایران به هنگام امضای کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، اقدامات دولت ایران در مقابله با دزدی دریایی، فهرست معاهداتی که دولت ایران در زمینه مسائل مختلف دریاها به آن‌ها پیوسته است و نام مجعول خلیج «عربی» اشاره کرد^۲. البته به این فهرست موارد دیگری را نیز می‌توان افزود که یا از دید مترجمان و محققان این کتاب مغفول واقع شده و یا عمداً به آن‌ها اشاره نکرده‌اند. در مورد دسته نخست، ما پذیرای تذکر و یادآوری ارباب نظر در این حوزه هستیم. از دسته دوم می‌توان از جمله به موضوع جزایر سه گانه ایرانی در خلیج فارس و

۱. Malcolm N. Shaw QC, *International Law*, Sixth Edition, Cambridge University Press, 2008

۲- راجع به مورد آخر، مترجمان و محققان، بخش هفتم ضامنه کتاب را به این موضوع اختصاص داده‌اند.

مسئله جنگ دریایی در دوره خلیج فارس در دوره جنگ هشت ساله ایران - عراق اشاره کرد که چون ارتباط مستقیمی با مباحث حقوق دریاها نداشتند به آن‌ها نپرداختیم. این قسمت‌ها در برخی مواقع در متن با فونت پررنگ آمده‌اند یا در پانوشته‌هایی به عنوان پانوشته‌های مترجم آمده‌اند که با حرف (م) مشخص شده‌اند. پانوشته‌های نویسنده اصلی کتاب با قلمی ریزتر از پانوشته‌های مترجمان آمده‌اند.

از آنجایی که آقای شاو در این بخش از کتاب خود در مقام تبیین اجمالی مسائل حقوق دریاها در چهارچوب یک کتاب حقوق بین‌الملل عمومی جامع بوده است، از یک طرف به تمامی مسائل حقوق دریاها پرداخته است و از طرف دیگر با توجه به تاریخ انتشار کتاب (۲۰۰۸)، برخی از تحولات این حوزه از حقوق بین‌الملل در این کتاب انعکاس نیافته است. سعی ما بر این بوده که حوزه‌هایی که نامبرده از ذکر آنها صرف نظر کرده را مورد بحث و بررسی قرار بدهیم و به تحولات این حوزه پس از تاریخ انتشار کتاب نیز، نیم‌نگاهی داشته باشیم. از جمله این مسائل می‌توان به بهره‌برداری از منابع مشترک، میراث فرهنگی زیر آب، حقوق کشورهای محصور در خشکی، فعالیت‌های مقام بین‌المللی اعماق دریاها در سال‌های اخیر، پیشینه انعقاد کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، خطوط مبدأ رودخانه‌ها، تحقیقات علمی دریایی، کمیسیون تحدید حدود فلات قاره و حمایت از محیط زیست دریایی اشاره کرد. همچنین برای تکمیل و ایضاح مطالب کتاب، مترجمان متن بندهای ذی‌ربط از آرای قضایی و داوری را که نویسنده صرفاً به آن‌ها اشاره کرده بود و جدیدترین آرای قضایی و داوری بین‌المللی ذی‌ربط را که در متن اصلی وجود نداشته‌اند در کار خود آورده‌اند. این الحاقات در زیرنویس‌ها با (م) مشخص شده‌اند.

از سویی دیگر ماهیت مسائل حقوق دریاها به گونه ایست که فهم آن‌ها با توضیح صرف ممکن نیست و لذا استفاده از نقشه‌ها و تصاویر می‌تواند به فهم بهتر مطالب کمک کند. شایان ذکر است که در متن اصلی هیچ تصویر یا نقشه‌ای از این نوع وجود ندارد. در کتاب‌هایی که پیش از این به زبان فارسی تألیف یا ترجمه شده‌اند و به مسائل حقوق دریاها

مرتبط اند، نقشه ها و تصاویری به چشم می خورد^۲، اما کافی نیستند. مترجمین/محققین برای فهم بهتر مطالب، با سعی و کوشش بسیار، نقشه های مرتبط با اکثر مواردی که نویسنده متن در کتاب به آن اشاره کرده است و یا خود در تحقیقات تکمیلی بدانها پرداخته اند (حدود بیش از ۷۵ نقشه مندرج در قسمت هشتم ضمائم) را در کار خود درج کرده اند. برخی از نقشه های مزبور در کتاب های قبلی نیز منتشر شده اند اما برخی از آنها برای اولین بار و با این کیفیت در این کتاب منتشر می شوند. نقشه های مزبور از کتب معتبر در زمینه حقوق دریاها، آرای دیوان بین المللی دادگستری، دیوان بین المللی حقوق دریاها و پایگاه های داده ای علمی معتبر اخذ شده اند. امید است افزودن نقشه های مزبور موجب تسهیل فهم مطالب و ملموس ساختن مباحث حقوق دریاها برای دانشجویان دوره های کارشناسی حقوق و کارشناسی ارشد حقوق بین الملل و دانشجویان سایر رشته هایی گردد که موظف به طی این درس بوده یا این درس را به عنوان یک درس اختیاری طی می کنند.

بنا به ماهیت تحقیقی کتاب حاضر، مترجمین/محققین تلاش کرده اند در تکمیل مطالب کتاب، به آخرین منابع منتشر شده در زمینه مورد بحث، به زبان های فارسی و انگلیسی مراجعه کنند. از این رو کتاب حاضر به گونه ای می تواند راهنمایی برای مراجعه به علاقه مندان به مطالعه در این حوزه به منابع جدید، جامع و اصلی باشد. فهرستی از منابع

۳- از جمله این کتاب ها می توان به این موارد اشاره کرد:

- مقتدر، هوشنگ، حقوق بین الملل عمومی، چاپ دهم، تابستان ۱۳۸۴، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، فصل حقوق دریاها، صص ۱۶۳، ۲۵۳

- رابین چرچیل و آلن لو، حقوق بین الملل دریاها، ترجمه دکتر بهمن آقایی، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۷

- لویی بی سون و دیگران، حقوق بین الملل دریاها، ترجمه دکتر محمد حبیبی مجنده، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۹۰

- سالاری، اسما، نظام حقوقی جزایر در حقوق بین الملل، انتشارات خرسندی، چاپ اول، ۱۳۹۲
در کتب و جزوات درسی برخی اساتید ایرانی حقوق بین الملل نظیر کتاب "حقوق دریاها" دکتر جمشید ممتاز و جزوه "حقوق بین الملل عمومی" دکتر ابراهیم بیگ زاده (خداوند هر دو را پایدار بدارد) نیز در توضیح مطالب از برخی نقشه ها استفاده شده است.

مورد استفاده در تکمیل و تشریح مباحث کتاب، در انتهای کتاب تحت عنوان «فهرست منابع تکمیلی» آمده است.

با توجه به اهمیت متن مقررات کنوانسیون و در مواردی که نویسنده به متن خود مقررات اشاره نکرده بود، مترجمان/محققان متن خود مواد کنوانسیون را برای بهره‌برداری بیشتر علاقه‌مندان آن مباحث در متن خود وارد کرده‌اند. همچنین در مواردی که لازم بوده، مترجمان راجع به برخی از اصطلاحات تخصصی، توضیحاتی ارائه داده‌اند و مجموعه‌ای از لغات و اصطلاحات این حوزه از حقوق بین‌الملل را به صورت جداگانه در کتاب خود درج کرده‌اند.

علاوه بر نقشه‌های فوق‌الذکر، مترجمان/محققان برای بهره‌برداری مطلوب‌تر خوانندگان، ضمایم دیگری را نیز به این کتاب افزوده‌اند. از جمله این ضمایم می‌توان به قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (۱۳۷۲)، سایر قوانین ایران در زمینه حقوق دریاهای، موافقت‌نامه‌های تحدید حدود فلات قاره ایران با کشورهای حاشیه خلیج فارس، نقشه‌های مرتبط با نام خلیج فارس، متن اعلامیه تفسیری صادره توسط دولت ایران در زمان امضای کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای، جدول وضعیت آخرین اعضای کنوانسیون‌های ۱۹۸۲ حقوق دریاهای و کنوانسیون ۱۹۹۵ نیویورک راجع به ماهیگیری و موافقت‌نامه مربوط به اجرای فصل یازدهم کنوانسیون ۱۹۸۲ تا ۱۰ اکتبر ۲۰۱۴، جدول ادعاهای کشورها بر مناطق دریایی تا ۱۵ جولای ۲۰۱۱، جدول اظهاریه‌های تقدیم شده توسط دولت‌ها به کمیسیون حدود فلات قاره راجع به محدوده بیرونی فلات قاره تا ۱۲ آوریل ۲۰۱۵ اشاره کرد. مأخذ جداول مزبور، پایگاه بخش حقوق دریاهای و اقیانوس‌های ملل متحد است.

مترجمین/محققین در نگارش بخش تحقیقاتی این اثر یعنی مسائل ایران و حقوق دریاهای، از مشورت تعدادی از کارشناسان محترم و دانشمند اداره مرزی و حقوق دریاهای وزارت امور خارجه و برخی صاحب‌نظران این حوزه نیز بهره‌مند شده‌اند و بدین وسیله از ایشان تقدیر و تشکر می‌کنند.

از نظر مترجمین/محققین، در عین تقدیر از نویسندگان و ترجمانی که سابقاً به تألیف و ترجمه آثاری در این حوزه اقدام کرده‌اند، فقر ادبیات حقوقی به زبان فارسی در این حوزه از حقوق بین‌الملل کاملاً محسوس است و منبعی که به صورت جامع و مانع به مسائل

حقوق دریاها اشاره کند تألیف و یا ترجمه نشده است و ای کاش عزیز دانشمندی همت کند و این کاستی را برطرف کند. از این رو تا زمانی که این خلأ رفع شود، کتاب‌هایی چون کتاب حاضر می‌تواند گامی کوچک در این مسیر تلقی شوند. واقعیت این است که بخش حقوق دریاها از کتاب آقای شاو در مجموع صرفاً ۹۰ صفحه بود آن‌هم بدون هیچ نقشه یا نموداری که در تشریح مطالب یا نشان دادن تحولات کمک کند و به جرأت می‌توان گفت آنچه که اکنون به پیشگاه خوانندگان تقدیم می‌گردد محصول زحمات مترجمین و محققین کتاب است اما با تحقیقات و افزوده‌های مترجمان و محققان کتاب حاضر، اکنون به کتابچه عملی تبدیل شده است که امید است بتواند منبعی مناسب و نقطه عزیمتی برای علاقه‌مندان به تدریس و مطالعه و تحقیق در حوزه حقوق دریاها باشد.

کتاب حاضر محصول همکاری دانشجوی علاقه‌مند و سخت‌کوش دوره دکتری حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران، آقای حسن خسروشاهی با بنده است. پشتکار و مداومت و علاقه ایشان در کمک به یافتن مستندات و تحلیل مسائل شایسته تحسین است. روال کار بدین صورت بود که پس از ترجمه اولیه متن کتاب و مقابله سطر به سطر متن اصلی با متن ترجمه‌شده، راجع به هریک از مسائل مذکور در این کتاب، اعم از بخش تکمیلی یا بخش‌های ایران و حقوق دریاها یا طرح روی جلد، با یکدیگر تبادل نظر کرده و به منابع ذی‌ربط رجوع کرده‌ایم یا نسبت به انتخاب ضمایم تصمیم گرفته‌ایم یا برخی مطالبی را که در بخش‌های اولیه آورده بودیم نهایتاً برای جلوگیری از حجیم شدن کتاب حذف کردیم. یقیناً صاحب‌نظران این حوزه، کاستی‌های فراوانی را در این کار خواهند یافت. مترجمین/محققین کتاب حاضر گوهر نقد ناصحان مشفق را به جان می‌خورند و امیدوارند الگوی پیشنهادی آن‌ها در این کتاب، یعنی انتقال دانش در یک حوزه علمی به همراه توجه به ارتباط مسائل بومی با آن دانش، در سایر حوزه‌های علمی نیز مورد استقبال سایر نویسندگان و مترجمان قرار گیرد.

مترجمان لازم می‌دانند از مدیر محترم انتشارات خرسندی بابت همکاری و مساعدت در انتشار این کتاب به‌ویژه فراهم آوردن امکان انتشار نقشه‌های ضمیمه به صورت رنگی، تشکر کنند.

مقدمه

در طول تاریخ دریاها دو کارکرد بسیار مهم برای بشریت داشته‌اند: نخست، به عنوان یک وسیله ارتباطی و دوم به عنوان یک خزانه بزرگ از منابع جاندار و غیر جاندار. هر دو کارکرد مزبور موجب پیدایش و توسعه قواعد حقوقی متعددی شده است.^۴ اصلی بنیادین که بر حقوق دریاها حاکم است، اصل «خشکی بر دریا تفوق دارد»^۵ نام دارد که وفق آن وضعیت سرزمینی خشکی^۶، باید به عنوان نقطه آغازین برای تعیین حقوق دریایی کشور ساحلی، در نظر گرفته شود.^۷

4. See e.g. *UN Convention on the Law of the Sea 1982* (eds. M. Nordquist et al.), The Hague. 6 vols.. 1985–2003; D. Anderson. *Modern Law of the Sea: Selected Essays*, The Hague. 2007; *Law of the Sea, Environmental Law and Settlement of Disputes* (eds. T. M. Ndiaye and R. Wolfrum), The Hague. 2007; *Law of the Sea: Progress and Prospects* (eds. D. Freestone, R. Barnes and D. Ong), Oxford. 2006; L. B. Sohn and J. E. Noyes. *Cases and Materials on the Law of the Sea*, Ardsley. 2004; E. D. Brown. *The International Law of the Sea*, Aldershot. 2 vols.. 1994; *Oppenheim's International Law* (eds. R. Y. Jennings and A. D. Watts), 9th edn. London. 1992. chapter 6; Nguyen Quoc Dinh, P. Daillier and A. Pellet. *Droit International Public*, 7th edn. Paris. 2002. p. 1139; T. Treves. 'Codification du Droit International et Pratique des Etats dans le Droit de la Mer', 223 HR. 1990 IV. p. 9; R. R. Churchill and A. V. Lowe. *The Law of the Sea*, 3rd edn. Manchester. 1999; R. J. Dupuy and D. Vignes. *Trait'edu Nouveau Droit de la Mer*, Brussels. 1985; *Le Nouveau Droit International de la Mer*, (eds. D. Bardonnet and M. Virally), Paris. 1983; D. P. O'Connell. *The International Law of the Sea*, Oxford. 2 vols.. 1982–4; *New Directions in the Law of the Sea*, Dobbs Ferry. vols. I–VI (eds. R. Churchill. M. Nordquist and S. H. Lay). 1973–7; *ibid.*, VII–XI (eds. M. Nordquist and K. Simmons). 1980–1. and S. Oda. *The Law of the Sea in Our Time*, Leiden. 2 vols.. 1977. See also the series *Limits in the Seas*, published by the Geographer of the US State Department.

5. The land Dominates the sea Principle

6. Land territorial situation

۷- به عنوان نمونه به دو رأی ذیل صادره توسط دیوان بین المللی دادگستری مراجعه کنید که در آنها اصل «خشکی بر دریا تفوق دارد»، مورد تأکید قرار گرفته است.

Qatar v. Bahrain, ICJ Reports. 2001. pp. 40. 97; *North Sea Continental Shelfcases*, ICJ Reports. 1969. pp. 3. 51 and *Nicaragua v. Honduras*, ICJ Reports. 2007. paras. 113 and 126.

دیوان در قضیه تحدید حدود دریایی و مسایل سرزمینی بین قطر و بحرین (۲۰۰۱) چنین گفت: «...در قضایای پیشین، دیوان تصریح کرده است که حقوق دریایی از حاکمیت کشور ساحلی بر خشکی ناشی می‌شود و این اصلی است که می‌توان آن را به این گونه خلاصه کرد: «خشکی بر دریا تفوق دارد». از این رو، این وضعیت خاکی سرزمینی است که باید به عنوان نقطه آغازین برای تعیین حقوق دریایی یک کشور ساحلی در نظر گرفته شود»^۸.

زمانی چنین تصور می‌شد که می‌توان دریاها را تحت انقیاد حاکمیت‌های ملی درآورد. به عنوان نمونه پرتغالی‌ها در طول سده هفدهم میلادی بر بخش‌های عظیمی از دریای آزاد، ادعای ارضی داشته و آن مناطق را به منزله جزئی از قلمرو سرزمین خود تلقی می‌نمودند. این ادعاها با پاسخ حقوقدانانی مانند گروسیوس^۸ مواجه شد که اقیانوس‌ها را مال متعلق به همه^۹ می‌دانست و معتقد بود که تمام ملت‌ها باید بدانها دسترسی داشته باشند، بدون اینکه بتوانند آنها تملک کنند.^{۱۰} نظریه گروسیوس رفته رفته به نظریه غالب در میان کشورها تبدیل شد.^{۱۱} توفیق این نظریه تا حد زیادی مرهون سازگار بودن آن با منافع کشورهای اروپای شمالی بود که هدف آنها یعنی اکتشاف هر چه بیشتر دریاها و توسعه روابط تجاری با شرق، بدون آزادی دریاها دست‌نیافتنی بود.

درست است که اصل آزادی دریاهای آزاد به سرعت به عنوان اصلی اساسی جای پای خود را در حقوق بین‌الملل تثبیت کرد، با وجود این مناطق دریایی دیگری وجود داشتند که وضعیت حقوقی آنها با وضعیت حقوقی دریاهای آزاد متفاوت بود. کشورهای ساحلی مجاز بودند یک کمربند دریایی به دور سواحل خود ترسیم کنند و مناطق واقع در داخل این کمربند که آب‌های سرزمینی یا دریای سرزمینی نامیده می‌شود را بخشی غیر قابل تفکیک از قلمرو خود بدانند. بیشتر تاریخچه حقوق دریاها بر محدوده دریای سرزمینی یا به عبارت دیگر محل دقیق حد فاصل این منطقه از دریای آزاد و سایر مناطق دریایی به رسمیت شناخته شده، متمرکز می‌باشد. اولین قوانین وضع شده در زمینه تحدید حدود دریای سرزمینی، عرض این منطقه دریایی را با توانایی دولت ساحلی بر تسلط یافتن بر آن به کمک تجهیزات نظامی از خطوط ساحلی خود، مرتبط می‌دانست.^{۱۲} اما قرن حاضر شاهد

8. Grotius

9. Res communis

10. Mare Liberum. 1609. See also O'Connell. International Law of the Sea. vol. I. pp.9ff. The closed seas approach was put by e.g. J. Selden. Mare Clausum. 1635.

۱۱- کتاب دریای آزاد گروسیوس توسط آقای دکتر محمد حسین بیران به فارسی ترجمه شده و در سال

۱۳۹۰ توسط انتشارات شهر دانش منتشر شده است. «م»

۱۲- بدین ترتیب اگر برای مثال برد توپهای کشور الف به X مایل دریایی از سواحل آن می‌رسید، محدوده دریای سرزمینی کشور مزبور به همان میزان مایل دریایی محدود می‌شد. «م»

اعمال فشارهای مداوم دولت‌ها به منظور توسعه این کمربند دریایی و در نتیجه قرار گرفتن بخش بیشتری از اقیانوس‌ها تحت صلاحیت انحصاری کشورها بود.

همچنین در آن‌سوی دریای سرزمینی، مناطق دریایی دیگری پدیدار گشته‌اند. کشورهای ساحلی هم‌اکنون می‌توانند برخی کارکردهای صلاحیتی خاص را در منطقه مجاور اعمال نمایند. به طور کلی باید گفت روند حقوق بین‌الملل معاصر، شاهد حرکت پرشتاب و سریع به سوی مناطق بزرگ‌تر دریایی مانند منطقه صید، فلات قاره و اخیراً منطقه انحصاری اقتصادی، بوده‌است؛ مناطقی که کشورهای ساحلی می‌توانند در آنها به طور انحصاری از برخی حقوق منتفع گردند.^{۱۳} با وجود این نباید فراموش کرد اینکه آیا یک کشور از دریای سرزمینی، فلات قاره یا منطقه انحصاری اقتصادی برخوردار می‌باشد یا نه، بر اساس حقوق بین‌الملل دریاها تعیین می‌شود.^{۱۴}

تغییرات تدریجی به وجود آمده در حقوق دریاها به سمت بسط و توسعه قلمرو دریای سرزمینی (هم‌اکنون حداکثر محدوده عرض دریای سرزمینی پذیرفته‌شده، ۱۲ مایل دریایی^{۱۵} می‌باشد در حالی که حدود ۴۰ سال پیش عرض دریای سرزمینی تنها سه مایل دریایی بود)، به همراه ادعای مستمر کشورها بر برخورداری از حقوق صلاحیتی در مناطقی از دریاها که سابقاً دریای آزاد نامیده می‌شد، همه منعکس‌کننده تغییر نگرش اساسی کشورها به دریاها می‌باشد.

۱۳- برای آگاهی یافتن از نظر دیوان دائمی دادگستری در این باره، برای نمونه ببینید:

ICJ, Case concerning the land, island and maritime frontier dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), Judgment, 11 September 1992. Para. 419. «م»

۱۴- دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی مورخ ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۰ خود (بند ۸۲ رأی) راجع به ورود ثالث در پرونده مربوط اختلافات مرز زمینی، جزیره‌ای و دریایی السالوادور و هندوراس، بر این موضوع تأکید کرد. «م»

۱۵- هر مایل دریایی (Nautical mile)، حدوداً معادل ۱۸۵۲ متر می‌باشد. «م»